

Earnewâld

Verlichte en radicale geesten

Meesters en juffen in Friesland waren vanouds nauw verbonden met het dorpsleven. Zij namen in sociaal opzicht een tussenpositie in, met aan de ene kant de notabelen als de burgemeester, notaris, dokter en dominee en aan de andere kant de boeren, landarbeiders en kleine middenstanders. Zij organiseerden allerhande sociaal-culturele activiteiten, van landbouwvoorlichting tot cabaret. Zij speelden ook een vooraanstaande rol in de brede volksbeweging die vanaf het midden van de negentiende eeuw in de verarmde Friese dorpen en stadjes opkwam. Via volksvoordrachten en volkstoneel in het Fries richtten zij zich tot het gewone volk. De meeste Friese plattelandsgemeenten waren in de negentiende eeuw armlastig en daarom bleven de salarissen van de onderwijzers ver beneden het peil van hun stedelijke collega's. De onderwijzers waren dan ook maar wat blij met de eieren, groente en zelfs kippen die hun leerlingen meebrachten als betaling van het schoolgeld. Soms bracht de tuin bij de onderwijzerswoning uitkomst. Een van hen, Kornelis de Vries in Sumar, ging zelfs zo ver dat hij zich ontwikkelde tot een echte vooruitgangspionier door nieuwe aardappelrassen op zijn school te telen. Deze wandeling voert door een heel bijzonder stukje 'wetlands' dat ontstond door de veenafgravingen: het Park De Alde Feanen, een gebied dat bestaat uit open water, uitgestrekte rietvelden, bloemrijke graslanden en moerasbossen. Daarom zijn waterdichte schoenen aan te bevelen. Deze wandeling bestaat vooral uit verhalen die we vertellen over wat zich in de onderwijshistorie in de dorpen rond het natuurgebied De Alde Feanen afspeelde. In dit deel van Friesland liggen de dorpen waar de verhalen zich afspeelden te ver uit elkaar om te bezoeken.

Routebeschrijving

1. We beginnen in Earnewâld (Eernewoude) op Wildswei 12 tegenover de Master Frankeskoalle. Deze school draagt de naam van master (= Fries voor meester) Douwe Franke (1915-2003), jaren de hoofdonderwijzer die zijn leerlingen regelmatig mee naar buiten nam.

Aanschouwelijk onderwijs

Douwe Franke kwam uit een rood nest en was zijn hele leven een geheelonthouder. Op zijn achttiende was hij al onderwijzer. In het dorp genoot de gedreven schoolmeester groot aanzien. Hij zat in vrijwel elk bestuur in het dorp. Bij de toneelvereniging was hij de regisseur en hij was de drijvende kracht achter het museum 'It Kokelhûs fan Jan en Sjut' in Earnewâld.

Franke liet het niet alleen bij lessen op school, maar trok er regelmatig met zijn leerlingen op uit. Ze stapten in roeiboortjes en voeren het natuurgebied De Alde Feanen in. Dat was met recht 'aanschouwelijk onderwijs', een methode die op de meeste scholen in het land niet verder ging dan het gebruik van wandplaten en opgezette dieren. De school in Earnewâld was ook een van de eersten die na een wetswijziging in 1955 startte met tweetalig onderwijs, waaronder destijds werd verstaan dat het Fries als voertaal werd gebruikt in de eerste twee klassen en in de tweede vaak geleidelijk op het Nederlands werd overgegaan.

2. Met het zicht op de school slaan we rechtsaf en lopen we de Wildswei af. We gaan aan het eind links de Dominee Bolleman van der Veenweg in. Op deze weg lopen we rechtdoor tot de parkeerplaats aan de rechterkant en de ingang van het Park de Alde Feanen. Hier gaan we het park in en houden we rechts aan (Kuierspaad). Na de lange brug slaan we linksaf. Na de volgende brug gaan we rechtsaf en bij de eerste afslag gaan we linksaf. Bij de volgende afslag gaan we links een brug/vlonder over. Daarna buigen we met het pad rechtsaf en gaan we bij de eerste afslag links over een vlonder. Aan het einde gaan we rechtsaf het park uit. Na het hek gaan we op de Dominee Bolleman van der Veenweg rechtdoor. Bij een hek aan de linkerkant (bij wandelknooppunt 41) slaan we linksaf en volgen we steeds het graspad tot we bij een bruggetje uitkomen. Daar slaan we linksaf.
3. We lopen het pad langs de sloot geheel uit. Aan het einde slaan we na het bruggetje rechtsaf. We volgen het pad langs de ringvaart en passeren het fiets- en voetgangerspontje 'De Oerhaal' die in de periode van 23 april tot 26 september vertrekt naar de jachthaven van Warten (Wartena). De overtocht is de moeite waard. Het dorpje was bekend door de pedagoog en predikant J.H. Nieuwold (1737-1812), om zijn onderwijsideeën geroemd als de Nederlandse Pestalozzi. In de jachthaven speelde zich in de jaren dertig een berucht politiek incident af.

Het Wilhelmus op school

In 1934 maakte de Commissaris van de Koningin van Friesland een officiële vaartocht op de Friese meren met zijn ambtgenoten en hun vrouwen. De tocht werd afgesloten in de jachthaven van Warten, waar een groepje schoolkinderen het hoge gezelschap toezong met het Wilhelmus. Er leek geen vuiltje aan de lucht tot bekend werd dat niet de kleintjes van de school in Warten het Wilhelmus hadden gezongen, maar leerlingen uit het naburige dorp Wergea (Warga). Het schoolhoofd uit Warten had het niet aangedurfd met zijn eigen leerlingen, omdat het Wilhelmus nog maar twee jaar het officiële volkslied was. Het berichtje deed een storm van verontwaardiging in het land losbarsten. Sommige Kamerleden zagen de gebeurtenis als een symptoom van een 'niet-nationale geest' in het openbaar onderwijs. De minister probeerde de boel te sussen. Het was volgens hem te moeilijk om kleine kinderen een lied te leren dat ze nog niet geheel begrepen. Ze hadden beter het oude lied Wien Neerlandsch bloed kunnen zingen. Dat antwoord schoot het sociaaldemocratische Kamerlid en oud-onderwijzer Ossendorp in het verkeerde keelgat: 'Kan ik den kinderen duidelijk maken wat dat is: Neerlandsch bloed, van vreemde smetten vrij?' 'Alleen in Duitsland weten ze waarschijnlijk goed raad met dat soort termen,' zo haalde hij fel uit.

4. Het pad maakt aan het einde een bocht naar rechts. Dit pad ('t Spoekepaad) langs de weilanden en het kanaal blijven we volgen tot we bij een hek komen. Daar slaan we rechtsaf. Bij de asfaltweg slaan we linksaf. Aan het einde nemen we links het schelpenpad dat onder de brug van de autoweg doorgaat. We blijven het pad langs het kanaal volgen tot het knooppuntenpaaltje 68. Daar slaan we rechtsaf een houten brug over.

Wie een rustmoment zoekt, kan op de dijk ongeveer vijftig meter verderop in de zomermaanden de Zonpont Schalkediep nemen naar een horecagelegenheid aan de overkant bij het dorpje Suwâld.

5. Na het bruggetje lopen we het onverharde pad uit en houden we aan het einde op de verharde weg links aan. Bij de T-splitsing slaan we rechtsaf. We gaan steeds rechtdoor tot we bij de brede autoweg komen die naar de centrumplaats Burgum (Bergum) gaat. Hier was een van de grote voorvechters van het Fries, Harmen Sytstra, hulponderwijzer op de plaatselijke openbare school.

Het Fries en het tweetalig onderwijs

Harmen Sytstra werd in 1817 in Midlum geboren. Hij was eerst bakkersknecht, maar door zelfstudie werkte hij zich op tot onderwijzer. Rond zijn tijd als onderwijzer in Burgum werd hij beïnvloed door de Fries-nationalistische gedachte en besloot hij 'een dijk op te werpen tegen de Hollandse vloed'. Hij was zeer actief buiten schoolverband: als de oprichter van het Selskip for Fryske Tael en Skriftekennisse, schrijver van de 'Waldzang' (het officiële volkslied van de bewoners van Oostelijk Friesland), leider van een zanggezelschap en ook leraar Engels voor de velen die uit armoede naar Amerika wilden emigreren. De beweging, waartoe Sytstra behoorde, leidde ertoe dat het Fries weer als cultuurtaal werd gebruikt. Er ontstond een bloeiende literatuur en het streven kwam op om het Fries weer een plaats te geven in het onderwijs. Doordat het Fries geen officiële taal van de overheden was, had het zijn plaats in plaats in het onderwijs verloren. Wel werd nog steeds op een groot aantal scholen buiten de schooltijden Fries gegeven. Na jarenlang ijveren door de Friese beweging werd in 1937 het Fries toegelaten op lagere scholen: er mocht enige aandacht aan kennis van streektaalen besteed worden. Na de erkenning van het Fries als taal in 1955 en als 'tweede Rijkstaal' in 1970, werd in 1980 het Fries een verplicht vak in het basisonderwijs en werden de mogelijkheden om de taal als voertaal in de klas te gebruiken verruimd.

6. We buigen met de bocht naar rechts mee tot we bij een rotonde komen. We gaan linksom de rotonde over en passeren de carpool van het vanouds christelijke dorp Garyp (Garijp). Garyp werd wel het 'Jeruzalem van het Noorden' genoemd.

De oude en nieuwe schoolstrijd

Er is nog maar één school te Garyp: een christelijke. De oorsprong van deze school gaat terug tot het begin van de schoolstrijd in het midden van de negentiende eeuw. Omdat de protestanten in het dorp in de meerderheid waren en de dominee de openbare school afschilderde als de 'school van de duivel', kwam er met allerlei giften een 'eigen' school tot stand. Een van de eerste schoolhoofden was in 1866 Pieter Lub, die stad en land afreisde om te collecteren voor zijn school, want de overheid financierde in zijn tijd het bijzonder onderwijs nog niet. Lub was een nogal temperamentvol persoon, die menig ruzie veroorzaakte. Hij was eerst werkzaam bij het openbaar onderwijs te Enkhuizen, maar hij kwam er in moeilijkheden, toen hij in de klas bad. Daarvoor werd hij bij de kantonrechter geroepen, die de eis stelde: over Christus zwijgen of ontslag. Tegenwoordig vindt er een heel andere schoolstrijd plaats. Door de leegloop van het platteland zijn er steeds minder schoolgaande kinderen en voeren veel scholen in de kleine dorpen een strijd om het bestaan. Sinds 2018 moeten scholen in dunbevolkte streken met minder dan 23 leerlingen sluiten.

7. Bij de carpool gaan we rechts op het fietspad over de brug naar de andere kant van de snelweg. Aan de overkant blijven we het fietspad volgen en gaan we over de volgende rotonde rechtdoor. Over deze fietspaden pendelen nog steeds veel leerlingen naar een basisschool van hun keuze. Zo gaan kinderen uit Garyp wier ouders voor de openbare school kiezen naar Earnewâld of Sumar (Suameer). De openbare school in Sumar is vooral beroemd geworden door schoolmeester De Vries (1854-1929).

%u2003

Bintje

Bintje (in het Fries: Bintsje) is de beroemdste aardappel ooit. Het waanzinnig succesvolle exportproduct werd in 1905 gekweekt door Kornelis Lieuwes de Vries. Deze boerenzoon en het schoolhoofd in Sumar was een gedreven aardappelkweker. Naast zijn werk op school gaf hij op winteravonden landbouwcursussen aan de plaatselijke boeren. Op school betrok hij zijn leerlingen volop bij zijn passie. Overal stonden de bakken met aardappelzaad in de vensterbanken en het land naast de school diende als kweekveld. Maar dat vond het schoolbestuur toch wat te veel van het goede. De Vries moest uitwijken naar de schuur van boer Jansma, waar hij twee verschillende rassen tot zijn wonderproduct kruiste. Hij noemde deze aardappel naar Jansma's dochter, Bintje, die %u2013 zo wil de mythe doen geloven %u2013 zijn slimste, mooiste en meest ijverige leerling was. In Sumar is er grote waardering voor wat de hoofdonderwijzer met zijn Bintje heeft bereikt. Er is een straat naar hem vernoemd, net als de school. Het monument op de rotonde voor het dorp, dat drie aardappelplanten moet voorstellen, viert zijn kwekersglorie.

8. Aan het einde van de weg slaan we linksaf. Bij de eerste kruising gaan we rechtsaf de Earnewarre in. Bij de eerste afslag gaan we linksaf de Bolderen in en na het bruggetje kunnen we rechtsaf buiten het broedseizoen (van 15 maart tot 15 juni) het park de Alde Feanen weer in. (Anders moeten we de Earnewarre vervolgen tot we linksaf de Dominee Bolleman van der Veenweg in kunnen om naar het beginpunt van de wandeling te lopen.)

Het pad in de Alde Feanen maakt een bocht naar links en vervolgens naar rechts. Aan het einde van het pad gaan we ter hoogte van de windmolen voor de sloot linksaf. Nog voor de uitkijktoren gaan we rechts het bruggetje over. Daarna gaan rechtdoor op het pad dat aan het eind enkele zigzagbewegingen (links, rechts, links) maakt. Aan het einde slaan we rechtsaf. Dat pad blijven we volgen tot we bij het tweede bruggetje linksaf kunnen. Bij de eerste afslag gaan we rechts een bruggetje over en dan bevinden wij ons weer op het pad dat naar de parkeerplaats voert, van waar we naar het beginpunt van de wandeling in het dorp kunnen lopen.

Deze wandeling staat in de wandelgids 'Op schoolreisje'. In deze gids staat onderwijshistorische informatie die de wandeling nog interessanter maakt. De gids is verschenen bij uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig, www.gegarandeerdonregelmatig.nl
--

4

Neem een abonnement!
Meer dan 1500 wandelkaarten

voor slechts
€ 13,50